

Stöd av naturen

Botanisk bekämpning, samplantering och att gynna naturliga fiender i hemträdgården

Towe Backman

Genom att använda sig av samplantering och välja växter som stöder naturliga fiender minskar man problem i hemträdgården.

Samplantering och att gynna naturliga fiender genom växtvalet i trädgården stärker växtskyddet. För att avskräcka skadegörare och stärka plantan kan man göra extrakt av växter.

Botanisk bekämpning

Blanda din egen cocktail av växtextrakt och vatten. Blötlägg ca 1 kg nässlor i 10 liter vatten i ett dygn. Extraktet bör spädas ut 1:10 innan det kan sprutas på växterna. Undvik besprutning under soliga dagar, eftersom bladen då kan brännas av lösningen. (Källa för nässelreceptet: www.naturochmiljo.fi)

Den mest kända lösningen är antagligen den med nässla, men också andra hjälpmedel finns i naturens skaffereri. Blanda ex. 4 vitlöksklyftor i en liter vatten. Man kan använda en mixer – starta med en mindre mängd vatten. Låt stå i 10–15 minuter. Sila genom en duk och du har en färdig lösning att använda. Använd genast, botaniska lösningar ska i allmänhet inte lagras. Vitlök kan användas mot ex. bladlöss på sallat. En forskare har noterat mer nyckelpigor på växter behandlade med vitlök.

Essentiell olja av rosmarin, 17 droppar till en liter vatten, hade i försök effekt på persikobladlusen. Essentiella oljor är flyktiga och behandlingen behöver upprepas flera gånger.

Exempel på växter som kan fungera mot olika skadedjur. Observera att i för höga doser kan botaniska extrakt skada odlingsväxterna.

Växt	Skadegörare
Lökväxter (<i>Allium</i>)	Kålfly och andra flyn, halvvingar: stritar, skinnbaggar och växtlöss
Basilika (<i>Ocimum</i>)	Bladlöss, olika malar och halvvingar: stritar, skinnbaggar och växtlöss
Nepeta	Fruktflugor, avskräcker myror
Salvia	Bladlöss
Tagetes	Larver av nattflyn, stritar, skinnbaggar och växtlöss
Renfanesläktet (<i>Tanacetum</i>)	Kålfly och -mal
Timjam (<i>Thymus</i>)	Larver av nattflyn
Sallat (<i>Lactuca</i>)	Kålfjäril
Petunia	Kålfjäril
Krasse (<i>Tropaeolum</i>)	Mjöllus ("vita flygare"), minerarflugor

Källa: *Companion Planting & Botanical Pesticides: Concepts & Resources*. ATTRA

Extrakt av rosmarin kan avskräcka bladlöss.

Myntornas (*Mentha*) släkting *Nepeta*, dit t.ex. kattmynta hör, innehåller nepetalacton, som härmar sexhormonet i vissa bladlöss. Ett koncentrerat extrakt kan döda bladlöss. *Nepeta* kan också avskräcka myggor. Naturliga fiender lockas av nepetalacton och kommer för att söka byte. Sugor (*Ajuga*) kan användas mot spinnkvalster på motsvarande sätt som vitlöksreceptet, men med en handfull blad. Koriander fungera i samplantering som kompanjonväxt mot spinnkvalster och man kan också göra ett extrakt av korianderfrö.

Samplantering

Ju större yta med samma gröda, desto känsligare är den för angrepp av skadegörare. I samplantering plante-

rar man bredvid varandra växter som drar nytta av varandras starka sidor. Det ökar mångfalden i trädgården på mikronivå och minskar risken för sjukdoms- och skadedjursangrepp. Samtidigt blir eventuella angrepp inte lika starka och är lättare att bekämpa med naturliga medel och med en naturlig biodiversitet i trädgården. Blandad samodling eller radsamodling minskar på problemen. I den senare står växterna radvis, i den förra utan tydligt radsystem. Information om samplantering baserar sig ofta på gammal kunskap, men i många fall också på forskning. Man kan använda rekommendationerna och modifiera dem efter egna erfarenheter.

Flera sjukdomar sprids genom att regndroppar slår i marken och tar med sig sporer då de stänker till plantor bredvid. Täckväxter minskar

Exempel på olika växter som trivs tillsammans i samplantering, för hållbar odling, samt vilka växter som inte rekommenderas som grannar.

Växt	Plantera med	Plantera inte med
amarant	majs, lök, potatis	kålväxter
kronärtskocka, kardon	kål- och gurkväxter	potatis
sparris	basilika, koriander, persilja, tomat, vallört	lökväxter
basilika	de flesta grönsaker, speciellt tomat och paprika	vinruta
bönor	de flesta grönsaker, örter, tagetes	lök, gladioler
buskbönor	potatis, gurka, majs, jordgubbar, selleri, sommarkyndel	lökväxter
störbönor	majs, tagetes, sommarkyndel, rädisa	lökväxter, betor, kålrabbi, solros
betor, mangold	kålväxter, lökväxter, sallat	störbönor
björnbär	vinranka, renfana	hallon
blåbär	klöver, jordgubbar, rölleka	tomat
gurkört	squash, jordgubbar, tomat	
kålväxter	lök, aromatiska örter, betor, selleri, kamomill, mangold, klöver, spenat	dill, störbönor, jordgubbar, tomat
morötter, palsternacka	lök, ärter, sallat, rosmarin, salvia, tomat	dill, fänkål
selleri	lök- och kålväxter, buskbönor, krasse, tomat	
majs	bönor, gurka, ärter, potatis, pumpa, squash	tomat
gurka	bönor, kål, majs, ärter, rädisa, solrosor	aromatiska örter, potatis
aubergine (äggplanta)	basilika, bönor, kattmynta, citrongräs, tagetes	
fänkål	inga växte	alla växter
ingefära	basilika, tomat	
kalebass	majs, solrosor	
vinranka	basilika, bönor, gräslök, klöver, senap, oregano, ärter	kålväxter
sallat	morot, gurka, rädisa, jordgubbar	
melon	amarant, bönor, kamomill, majs	kålväxter
lökväxter	betor, kålväxter, morot, sallat, sommarkyndel	
persilja	sparris, tomat	
ärter	morot, rädisa, rova	
paprika och chili	basilika, klöver, mejram, tomat	kålväxter
potatis	basilika, bönor, kålväxter, rättika, tagetes	
portlak	basilika, kålväxter, morot, majs, sallat, rova, rädisa	bönor, ärter
pumpa	majs, tagetes	gurkväxter, tomat, solros, rosväxter
rädisa	gurka, ärter, sallat, krasse	potatis
spenat	selleri, bondböna, jordgubbar	isop
squash	krasse, majs, tagetes	
jordgubbar	gurkört, buskbönor, sallat, krysantemer och renfaneläktet, kummin	potatis
solros	bönor, majs, gurka, melon	potatis
batat	paprika, solrosor	
tomat	lökväxter, sparris, basilika, morot, gurka, tagetes, krasse, nässlor, persilja, rosmarin	stambönor
rova	ärter	potatis, fänkål, kålväxter

Källa: *Companion Planting & Botanical Pesticides: Concepts & Resources*. ATTRA

vattenstänk och därmed också sjukdomsangrepp.

Örter används allmänt för att avskräcka skadeinsekter, så som mynta för att avskräcka bladlöss. Men kompanjoner kan också locka till sig nyttoinsekter, förse grannarna med näringsämnen, eller fungera som en buffert mot omgivande förhållanden och konkurrera med ogräs. Som marktäckare fungerar ex. squash så att den minskar avdunstningen och ogräsmängden. Som tumregel – använd som kompanjonplanter växter som är olika varandra och inte tillhör samma familj. Ex. krasse kan avskräcka många olika skadeinsekter, men hör till kålväxterna och är därför inte effektiv som skydd för kålväxter. Krassens fytokemikalier är antagligen lockande för samma skadeinsekter som kålväxternas.

Blommande grönsaksland

En del växter avsondrar avskräckande fytokemikalier som kan hålla skadegörare borta och skydda grannplanter. Tagetes i grönsakslandet kan minska risken för nematoder, och kan planteras mellan potatis och sallat. Tagetes avsondrar tioen som avskräcker nematoder. Ringblomma lockar till sig nyttoinsekter. Den trivs med mangold, rädisa, morot, tomat, persilja och timjam.

Myntornas blommor lockar till sig nyttoinsekter, men ska helst planteras i en egen kruka som grävs ner i jorden så att övre kanten lämnas ovanför. Det här för att hindra att myntan sprids. Mynta kan planteras med tomat och kålväxter. Peppar och grönmynta avskräcker ex. myror, jordloppor, bladlöss och kålfjäril.

Träd, fleråriga planteringar och täckväxter bidrar till att bygga upp populationer av mykorrhiza (svamprot) i trädgården. Dessa svampar behöver plantrötter för att bygga upp nyttiga system i trädgården. Mykorrhiza kan ta upp näring för växternas bruk, bidra till vattenförsörjningen och även öka pollineringen.

Exempel på samplantering

Kål är ofta något av en problemgröda och kan dra stor nytta av samplantering. Bovete undertrycker ogräs och kan användas för att locka nyttoinsekter till skydd för kålväxter. Olika

Olika nyckelpigor och andra nyttoinsekter gynnas av att man inte använder bekämpningsmedel i trädgården.

sorter av snabbväxande kålväxter kan användas som fångstgröda för att locka till sig kålmal. Man ska bekämpa skadegöraren på fångstgrödan eller röja bort den, för att inte ge dem en förökningsplats. Broccoli och klöver i kombination har ökat mängden spindlar som patrullerar broccoliplantorna i jakt på skadegörare. Klöver skyddar jorden mot uttorkning och håller den fuktigare och svalare för broccolin.

Mattlusern tillsammans med morot fungerar mot morotsloppa. Den fixerar också kväve. Mattlusern ska sås 2–4 veckor senare än morötterna. Vitlök och andra lökväxter lurar ex.

persikoblادلusen, lökväxternas doft är starkare än andra odlingsväxters och bladlusen fortsätter sin färd för att den potentiella värdväxten är maskerad.

Bondböna mellan potatis ger fördelar för båda växterna. Bondbönan mår bra av att kupa. Ökat avstånd mellan potatisplantorna minskar risken för potatisbladmögel och bondbönan fixerar kväve för den kvävekrävande potatisen. För de flesta ärtväxter fungerar kvävefixeringen bäst i ett relativt högt pH. Då får de också största biomassan.

För växtsjukdomarnas del spelar bevattningsstrategin en stor roll –

vattna på morgonen för att undvika bladfläcksjukdomar och bladmögel. Av samma orsak ska man följa rekommenderad planttäthet och inte så/plantera för tätt. När man vattnar på morgonen undviker man att plantan stressas av vattenbrist. Så upprätt-hålls en planta med bättre motståndskraft mot skadegörare.

Viktigaste källor:

Andersen A., Hofsvang T. och Haukeland S., 2012. *Snegler som skadedyr på planter*. Bioforsk Tema vol 7 nr 5.

Duncan j., 2016. *Aphids – Botanical control formulations*. ATTRA

Kozlowski j., 2005. *Host Plants and harmfulness of the Arion lusitanicus*. Journal of Plant Protection Research 45(3):221–233.

Kuepper G., Dodson M och Duncan j. 2001, 2016. *Companion Planting & Botanical Pesticides: Concepts & Resources*. ATTRA

Artikeln är en del i en serie om multifunktionella växter, som publiceras i Trädgårdsnytt under året.

Sniglar – nyttigt att veta

Sniglarna är en del av nedbrytningsprocessen och har på så sätt sin plats i naturen. Vissa arter av snäckor äter mördarsnigelns ägg, ex. glanssnäckan och fläckdisksnäckan. Därför är det inte värt att per automatik röja bort alla snäckor och sniglar från trädgården, utan bara sådana som förekommer som skadedjur. Lysmaskar, som hör till skalbaggar, har larver som i huvudsak livnär sig på sniglar. Familjen kärrflugors larver parasiterar sniglar, det gör också många arter av plattmaskar. Nematoder används av samma orsak som biologiska bekämpningsmedel mot sniglar.

Åkersnigeln hör till dem som förorsakar mest skada på trädgårdsväxter. Snigeln övervintrar i äggstadiet. Livscykelns tar ca ett år. En snigel kan lägga ca 500 ägg, de läggs i klumpar i jordhålor.

Föredrar vissa växter

Spansk skogssnigel eller ”mördarsnigel” gillar t.ex. tagetes och violer, men i mindre grad petunia och krasse. Den ger sig också på påskliljor. I en studie hittades mest sniglar på rudbeckia, kvanne och madonnalilja. I gurkört, krasse och pioner hittades också mycket sniglar, men de skadade inte plantan. Däremot förorsakade sniglarna stor skada på de förstnämnda, men också på zinnia, tagetes, stockros, dalia och basilika. I salvia och mynta trivdes sniglarna inte och förorsakade ingen skada, balsaminerna lämnades också ifred. Mördarsnigeln gillar främst växter och grönsaker i följande familjer: korgblommiga, flockblommiga, kål-, måll- och ärtväxter.

Fällor och barriärer

Barriärer som hindrar sniglarna från att sprida sig är t.ex. kalk, järnfosfat, sågspån och aska. Speciellt aska behöver spridas ut flera gånger. I hemträdgården bekämpar man sniglar effektivast genom att plocka dem. De flesta sniglar är aktiva om natten, så lämplig tidpunkt för snigelplockning är vid skymningen. Man kan locka sniglarna till ett visst ställe genom att blanda och blötlägga 100 g hund- eller kattorfoder med 1 kg vetekli. Ölfällor som man gräver ner fungerar också, övre kanten ska ligga ett par cm ovanför jorden för att hindra att nyttiga skalbaggar ramlar i. Byt ut ölet med två dagars mellanrum. Sniglarna dödas genom att man fryser dem i ett dygn, kokar dem eller klipper dem itu. Döda sniglar ska grävas ner eller sättas i soporna som går till förbränning.

Håll efter

Håll efter växtligheten, klipp gräset så att det finns så lite skyddsplatser som möjligt för sniglar. Ta bort ogräset efter rensning. Plankor och övrigt som ligger på marken ger också gömställen för sniglar. Sandjord gillar sniglar inte. En kompost där det finns mördarsniglar kan man kalka, men det här kan skada mikroorganismernas aktivitet så det ska man bara göra som bekämpningsåtgärd vid behov. Att vända komposten regelbundet minskar sniglarnas trivsel.

Snigeln sprids närmast med människans hjälp. Granska nya plantor och ta bort eventuella sniglar och snigelägg. I trädgården kan man i första hand hålla koll på växter och platser där sniglarna trivs.